

УДК 316.74

**ВПЛИВ БЛИЗЬКОГО ОТОЧЕННЯ ЯК ЧИННИКА СОЦІАЛІЗАЦІЇ НА ФОРМУВАННЯ
ОБДАРОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ**

Добіна Тетяна Геннадіївна – кандидат культурології, доцент кафедри соціології та соціальної роботи
ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», м. Маріуполь
<http://orcid.org/0000-0002-4830-2679>
tatyanaadobina@gmail.com

Шайхатдінов Андрій Загітович – кандидат історичних наук, доцент, завідувач кафедри природничо-
наукових і гуманітарних дисциплін, Азовський морський інститут, м. Маріуполь
<http://orcid.org/0000-0003-4811-7358>
DOI <https://doi.org/10.35619/ucpmk.vi33.285>
kafenigd@ami.edu.ua

Висвітлено педагогічну діяльність Б. Лятошинського як певну складову процесу українського культуротворення. Використано культурно-антропологічний підхід, який дає можливість дослідити особистість Б. Лятошинського як вихователя і як вихованця та визначити ряд чинників соціалізації, що впливають на зміни особистості в її культурному оточенні. Зазначено специфіку педагогічної діяльності Б. Лятошинського та його освітньо-виховних принципів як невід'ємної складової українського культуротворення, представлені у вимірах педагогічної діяльності.

Ключові слова: Борис Лятошинський, педагогічна діяльність, освітньо-виховні принципи, культуротворення, культуротворчий потенціал.

Постановка проблеми. Персоніфікований підхід до вивчення творчого доробку митців у вимірах широкого спектру складових культуротворення, враховуючи потенціал і універсальність методології розкриття культурологічної проблематики, попри і співзвуччя з духовно-естетичними реаліями сьогодення, поки недостатній. Тому звернення до постаті Б. Лятошинського виявляється цілком закономірним, адже він уособлює основні риси представника української інтелігенції, становлення художньо-естетичної позиції якого пов'язане з 20-ми роками ХХ століття і може розглядатися як справжній митець конкретного історико-культурного часу.

Аналіз досліджень і публікацій. Наявні наукові аналітичні розробки, дисертації, монографії та інші, присвячені постаті Б. Лятошинського публікації, розкривають зміст і високий фаховий рівень багатьох граней діяльності композитора, висвітлюють конкретні питання музичної мови і стилю його оригінальних творів. Число ж робіт, присвячених педагогічній діяльності Лятошинського, на жаль, обмежується лише спогадами його учнів [1, 2, 5] і статтею М. Копиці «Борис Лятошинський. Педагогічна та суспільно-громадська діяльність» [4].

У сучасній педагогічній науці і практиці увага акцентується на спілкуванні педагога з учнями чи студентами і розглядають цей компонент як систему методологічних засобів вирішення навчально-виховних і соціально-психологічних завдань співпраці педагога з колективом учнів, котра забезпечує ефективність освітньо-виховного розвитку індивіда. Цій проблемі в сучасній культурній сфері великого значення й наукового обґрунтування надають і вітчизняні і зарубіжні вчені: Н. Волкова [3], А. Мудрик [6], Л. Савенкова [7], В. Семиченко [8], І. Трухін [9] та ін.

У зв'язку з цим, актуальність даної статті вбачається в необхідності здійснення дослідження, котре має найбільш повно охопити неоціненний внесок Б. Лятошинського у розвиток музичної педагогіки, що дозволить розширити уявлення про масштаби його професійної діяльності та її важливе значення для престижу й розвитку української культури.

Тому, *мета даної статті* – висвітлити педагогічну діяльність Б. Лятошинського як певну складову процесу культуротворення та нові змісти у формування культурної пам'яті.

Виклад основного матеріалу. Проблема утвердження нової системи освіти активно займалися не лише діячі, що опікувалися музичною культурою, а й представники інших видів мистецтва. Серед проблем, які поставали перед освітою у 20-60-ті роки минулого століття були: система музичних освітніх закладів, підбір кваліфікованих кадрів, залучення провідних діячів культури і мистецтва до викладацького процесу. Сьогодні очевидно, що і у створенні системи музичних освітніх закладів, і у вирішенні кадрових питань не останню роль в українській культурі відіграв саме Б. Лятошинський. А те, що він сам діяв як педагог, спонукало його колег до відповідної «педагогічної активності».

Важливо підкреслити, що українська педагогіко-просвітницька еліта, до якої належав Борис Миколайович, вважала доцільним в умовах кардинально змінюваного світосприйняття імплементувати глибинне оновлення ідеологічно-мистецького простору на засадах осягнення і збереження традицій і цінностей вітчизняної і світової культури.

З ім'ям Лятошинського пов'язане становлення авторитетної композиторської школи, витоки якої можна віднести до 1935 р. – початку викладання курсів композиції та інструментування в Київській і Московській державних консерваторіях. Клас Лятошинського складався з різних за віком і творчими спрямуваннями учнів, серед яких знайшли себе як композитори: Г. Таранов, І. Белза, І. Шамо, Ю. Щуровський, Л. Спасокукоцький, Р. Верещагін, О. Андреева, М. Фролов, М. Полоз, О. Канерштейн, В. Пономаренко, Ю. Майстренко, В. Кирпань, Л. Дичко, Л. Грабовський, В. Сильвестров, І. Карабиць, В. Польовий, Є. Станкович, Г. Мірецький, – і як музикознавці: Н. Матусевич, Т. Тер-Ованесова та ін., які вивели українську музичну культуру на світові простори.

Формування знань, практичних умінь і навичок, необхідних для творчої діяльності, притаманної праці справжнього педагога, вимагає принципово нових підходів і поглядів щодо змісту й методів якісної професійної і світоглядної підготовки майбутнього митця. Тому зі своїми учнями Лятошинський займався не лише композицією, як основним предметом, а й усіма музично-теоретичними дисциплінами, а заняття супроводжувалися постійною теоретичною та аналітичною роботою.

Неабияку вагу й практичне значення становить якість педагогічного спілкування і як засіб постійного підтвердження власного іміджу викладача і як доказ привабливості й затребуваності справи, якої навчається у вчителя цілий клас і не один рік. Важливо, щоб педагог був істинним носієм інтелектуального багажу і культуротворчого потенціалу нації, її традицій та історичних цінностей і набутоків.

На недбалий погляд педагогічне спілкування вважається побічним елементом організації навчального процесу, насправді ж це рівноправний, серед інших компонент освітньо-виховних практик, інструмент, сповнений логікою і досвідом наставника. Інструмент, котрий окрім вищесказаного, дозволяє і молоді більш свідомо обирати свій майбутній фах і шлях та оцінювати свою вмотивованість і профпридатність, а наставникам виявляти серед учнівства і абітурієнтів найбільш здібних і активних індивідів, для яких власні інтереси й мета не відсунуть на другий план суспільні і професійні проблеми й потреби своєї держави.

Послугуючись цими стислими тезами про суть і роль педагогічного спілкування, маємо підстави стверджувати, що в ті далекі роки минулого століття молодий педагог Б. Лятошинський був здатний збагнути й належно оцінити важливість педагогічного, але доброзичливого й особистісно адекватного спілкування з учнями. Це, безсумнівно, сприяло результативному навчанню й постійному інтелектуальному збагаченню і розвитку кожного учня від самого бажання бути схожим на свого наставника і досягти його рівня знань.

Борис Миколайович розумів, що навчання і спілкування – цілісний, але багатокomпонентний процес: не замикаючись на інформаційній функції викладання, на знаннях та дидактиці, він як педагог створював умови для обміну міркуваннями, емоціями, уявленнями і навіть настроями, формуючи у молодшого колеги впевненість і самостійність, ініціативність, ентузіазм тощо.

У своїй викладацькій діяльності Лятошинський поєднував класичні принципи педагогічної теорії з елементами психології виховання, спираючись на знання природних законів оптимального психічного зростання творчого потенціалу і доречних амбіцій того чи іншого учня, не забуваючи про «зону його найближчого розвитку», відносно якої Л. Виготський встановив, що вона відповідає рівню завдань, котрі індивід ще не може розв'язувати без допомоги наставника. Означений принцип відомий як метод персоналізації навчально-виховного підходу, коли враховуються особистісні та вікові характеристики й показники спроможності учня. Цей напрям педагогічної діяльності, відомий як «принцип природовідповідності», передбачає спрямування навчально-виховного процесу на прищеплення учням навичок самонавчання, самовиховання, самоосвіти, самовдосконалення.

Зазначене вище абсолютно корегується з тим, що Б. Лятошинський з перших кроків оволодіння програмовим курсом гармонії методично ускладнював своїм учням рівень композиційних вправ і завдань, плавно виводив кожного на відповідні шаблі мистецтва гармонізації. При цьому він зазвичай грав і сам – виконував необхідні приклади, роз'яснюючи певні теоретичні засади і вводячи учнів у простір світового музичного розмаїття.

Ставлення до усіх учнів було однаковим, що відповідає принципам гуманізації в сенсі соціальної охорони умов зростання певної особистості, поваги до неї та дотримання її громадянських прав і свобод. Увесь цей спектр вимог і правил націлений на олюднення взаємин між педагогами й учнівством. У цьому плані Лятошинський свідомо виходив за рамки професійних показників і характеристик того чи іншого діяча культури. Він знайомив учнів з артефактами особової приналежності – щоденниками, листами, спогадами тощо, з якими сам був знайомий і які йому імпонували. Він взагалі сповідував ключовий принцип педагогічного процесу – принцип цілісності

усього масиву компонентів навчально-виховної діяльності: упорядкованості, взаємопов'язаності, тобто єдності малих і великих компонентів педагогічної практики.

Доцільно підкреслити, що демократичність поглядів Лятошинського обумовила і наявність у його педагогічному досвіді ще й застосування особистого прийому: Борис Миколайович завжди намагався залучати якнайчастіше найкращих студентів та викладачів консерваторії до виконання творів учнів свого класу. Йому це вдавалось і до когорти яскравих виконавців-благодійників часом належали такі відомі особистості, як, наприклад, М. Царевич-Лятошинська, а творча дружба з видатним піаністом Г. Беклемішевим – представником кївської фортепіанної школи, за роки знайомства і зустрічей перейшла в активний обмін програмами й репертуарними роллями.

На нашу думку, цей «винахід» креативного педагога можна порівняти з сучасним принципом спілкування на «суб'єкт-суб'єктному» рівні (учень – педагог – рівноправні суб'єкти), що передбачає здатність чути й розуміти співрозмовника на хвилі відчуття рівноправності й рівноцінності, бачити і сприймати свого *vis-a-vi*, відчувати психологічне взаєморозуміння в плані обміну думками: готовність поділяти сенс висловлювань співрозмовника шляхом уважного проникнення слухача у світ емоцій і міркувань мовця, за правилами взаємодовіри.

Здійснений культурологічний аналіз педагогічної діяльності Б. Лятошинського удосконалює значення культуротворчості композитора, розширює межі українського культуротворення і має не тільки практичне значення, але й характеризує *наукову новизну*.

Проведена робота вкрай важлива для сучасної української науки, яка використовує духовний досвід народу задля теоретичного обґрунтування процесу формування сучасної культури як цілісного феномену. Одним із аспектів розвитку творчості є накопичення культурних напрацювань, які фіксуються й зберігаються документально.

Процес навчання, виховання та професійної освіти, насамперед молоді, відбувається в періоди формування, становлення та розвитку особистості, а отже представляє собою складову культуротворчості Б.Лятошинського. Культуротворчість Б. Лятошинського, яка в даній статті розглянута в процесі аналізу його педагогічної діяльності, пролягає крізь своєрідну «естафету» від композитора-педагога-діяча культури, передається наступним поколінням через його учнів і послідовників, тобто вписується як вагома органічна складова в процес українського культуротворення і у сфері музичної освіти, і широкому просторі виконавського мистецтва, і в відборі лауреатів премій його імені.

У процесі даного дослідження вдалось відстежити певну культуротворчу традицію: якщо педагог не є лише академічним професіоналом, котрий тільки викладає, вимагає, перевіряє, але й налагоджує гармонійний психологічний контакт з учнем, наповнюючи атмосферу свого спілкування обміном думками, одкровеннями, спогадами про своє колишнє навчання, враженнями від фільмів, вистав, конкурсів, прочитаних книг або від особистих виступів, досягнень чи невдач, тобто про пізнання, відкриття, накопичений досвід, то й про виконання чи слухання творів видатних композиторів чи драматургів, то усе це адекватно відгукується, впливає на інтереси, захоплення, творчу активність, на самокритичну вимогливість учня.

Усі ці перелічені чинники підтверджують й розкривають педагогічний професійний вплив на розвиток індивіда від дитинства до повноліття й набуття професійної освіти та взаємодію обдарованої особистості з соціокультурним середовищем та активним культурно зацікавленим оточенням.

Висновки. В контексті дослідження особливостей педагогічної діяльності Б. Лятошинського доцільно зробити висновки, що його провідним методологічно-мистецьким й освітньо-виховним принципом було глибоке знання музичного спадку не лише європейського, а й світового походження, а метою педагогічних зусиль було неформальне викладання матеріалу, досягнення високої мотивації кожного учня і спрямованість на розкриття творчої індивідуальності кожного студента.

З'ясовано, що загальний педагогічний стиль композитора-викладача склався на професійних основах комплексної багатогранної діяльності Р. Глієра та його композиторської школи, принципи якої наснажували Б. Лятошинського на актуалізацію засад і традицій української музичної культури на збагачення й розширення меж українського культурного простору. Ідеї та зусилля Б. Лятошинського не були марними, а передалися небайдужим митцям наступних поколінь, котрі зберегли національну традицію, наповнили її новим змістом, формуючи культурну пам'ять в процесі розвитку українського культуротворення.

Список використаної літератури

1. Аєрова Ф. Наш Учитель: До 100-річчя Б. М. Лятошинського. *Музика*. 1995. № 1 (січ.-лют.). С. 11–12.
2. Бэлза И. Ф. Учитель. О музыкантах XX века. *Избранные очерки*. Москва: Сов. композ., 1979. С. 5–41.
3. Волкова Н. П. Професійно-педагогічна комунікація. Київ : Академія, 2006. 256 с.

4. Копиця М. Борис Лятошинський. Педагогічна та суспільно-громадська діяльність. *Наук. вісник Нац. муз. акад. України ім. П. І. Чайковського*. До 100-річчя Київської консерваторії – НМАУ ім. П. І. Чайковського: Композитори і музикознавці Київської консерваторії (1923–1941 роки) / упоряд.: М. Скорик, О. Волосатих. Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2015. Вип. 113. С. 24–37.
5. Лятошинський Б. М. Епістолярна спадщина : у 2 т. / упоряд., вступна ст., комент. та прим. М. Копиці ; ред. О. Голинська ; гол. консультант і хранитель архіву Б. Лятошинського І. Царевич. Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2002. Т. 1 : Борис Лятошинський – Рейнгольд Глієр. Листи (1914–1956). 768 с.
6. Мудрик А. В. Социальная педагогика : уч. для студ. пед. вузов / под ред. В. А. Слостенина. 3-е изд., испр. и доп. Москва : Академия, 2000. 200 с.
7. Савенкова Л. Продуктивний стиль педагогічного спілкування. *Витоки педагогічної майстерності*. Серія : Педагогічні науки. 2014. Вип. 13. С. 21–28.
8. Семиченко В. А. Психология общения. Киев : Магистр-5, 1997. 168 с.
9. Трухін І. О. Соціальна психологія спілкування : навч. посіб. Київ : НПУ ім. М. Драгоманова, 2003. 244 с.

References

1. Aerova F. Nash Uchytelj: Do 100-richchja B. M. Ljatoshynskogho. *Muzyka*. 1995. № 1 (sich.-ljut.). S. 11-12.
2. Belza I. F. Uchitel. O muzykantakh XX veka. *Izbrannye ocherki*. Moskva: Sov. kompozitor, 1979. S. 5–41.
3. Volkova N. P. Profesiyno-pedagoghichna komunikacija. Kyiv : Akademiya, 2006. 256 s.
4. Корусця М. Борис Лятошинський. Pedagoghichna ta suspiljno-ghromadsjka dijalnistj. *Naukovyj visnyk Nacionalnoji muzychnoji akademiji Ukrajiny imeni P. I. Chajkovskogho*. Do 100-richchja Kyjivskojji konservatoriji – NMAU im. P. I. Chajkovskogho: Kompozytory i muzykoznavci Kyjivskojji konservatoriji (1923–1941 roky) / uporjad.: M. Skoryk, O. Volosatykh. Kyiv : NMAU im. P. I. Chajkovskogho, 2015. Vyp. 113. S. 24–37.
5. Ljatoshynskij B. M. Epistoljarna spadshhyna : u 2 t. / uporjad., vstupna st., koment. ta prym. M. Kopyci ; red. O. Gholynsjka ; ghol. konsultant i khranytelj arkhivu B. Ljatoshynskogho I. Carevych. Kyiv : NMAU im. P. I. Chajkovskogho, 2002. T. 1 : Borys Ljatoshynskij – Rejnholjd Ghlier. Lysty (1914–1956). 768 s.
6. Mudrik A. V. Sotsialnaya pedagogika : uchebnik dlya stud. ped. vuzov / pod red. V. A. Slastenina. 3-e izd., ispr. i dop. Moskva : Akademiya, 2000. 200 s.
7. Savenkova L. Produktivnyj stylj pedagoghichnogho spilkuvannja. Vytoky pedagoghichnoji majsternosti. Serija : Pedagoghichni nauky. 2014. Vyp. 13. S. 21–28.
8. Semichenko V. A. Psikhologiya obshcheniya. Kiev : Magistr-5, 1997. 168 s.
9. Trukhin I. O. Socialjna psykhologhija spilkuvannja : navch. posibnyk. Kyiv : NPU im. M. Draghomanova, 2003. 244 s.

ВЛИЯНИЕ БЛИЗКОГО ОКРУЖЕНИЯ КАК ФАКТОРА СОЦИАЛИЗАЦИИ НА ФОРМИРОВАНИЕ ОДАРЕННОЙ ЛИЧНОСТИ

Добина Татьяна Геннадиевна – кандидат культурологии, доцент кафедры социологии и социальной работы ГВУЗ «Приазовский государственный технический университет», г. Мариуполь,

Шайхатдинов Андрей Загитович – кандидат исторических наук, доцент, заведующий кафедрой естественно-научных и гуманитарных дисциплин Азовского морского института, г. Мариуполь

Отражена педагогическая деятельность Б. Лятошинского как определенная составляющая процесса украинского культуросозидания. Использован культурно-антропологический подход, который дает возможность исследовать личность Б. Лятошинского как воспитателя и как воспитанника и определить ряд факторов социализации, которые влияют на изменения личности в ее культурном окружении. Отмечена специфика педагогической деятельности Б. Лятошинского и его образовательно-воспитательных принципов как неотъемлемой составляющей украинского культуросозидания, представленной в измерениях педагогической деятельности.

Ключевые слова: Борис Лятошинский, педагогическая деятельность, учебно-воспитательные принципы, процесс культуросозидания, культуротворческий потенциал.

EFFECT OF THE INNER CIRCLE AS A FACTOR FOR SOCIALIZING FORMATION OF A GIFTED PERSONALITY

Dobina Tetiana – Ph.D. in Cultural Studies, associate professor of the department of sociology and social work Pryazovskyi State Technical University SHEI, Mariupol

Shaikhatdinov Andrei – PhD, Associate Professor, Head of the Department of Natural Sciences and Humanities Azov Maritime Institute, Mariupol

The pedagogical activity of B. Lyatoshynsky as a certain component of the process of Ukrainian cultural formation is highlighted. A cultural and anthropological approach was used to investigate B. Lyatoshynsky's personality as an educator and as a pupil and to identify a number of socialization factors that influence personality changes in his or her cultural environment. The specifics of the pedagogical activity of B. Lyatoshynsky and his educational principles as an integral component of Ukrainian cultural formation, presented in the dimensions of pedagogical activity, are indicated.

Key words: B. Lyatoshinsky, pedagogical activity, educational and training principles, cultural creation process, cultural creation potential.

UDC 316.74

**EFFECT OF THE INNER CIRCLE AS A FACTOR FOR SOCIALIZING FORMATION
OF A GIFTED PERSONALITY****Dobina Tetiana** – Ph.D. in Cultural Studies, associate professor of the department of sociology and social work Pryazovskyi State Technical University SHEI, Mariupol**Shaikhatdinov Andrei** – PhD, Associate Professor, Head of the Department of Natural Sciences and Humanities Azov Maritime Institute, Mariupol

The aim is to highlight the pedagogical activity of B. Lyatoshynsky as a certain component of the process of cultural formation and new developments in the formation of cultural memory.

Summary. In the context of the study of the peculiarities of the pedagogical activity of B. Lyatoshynsky it is expedient to conclude that his leading methodological, artistic and educational principle was a deep knowledge of the musical heritage not only of European but also world origin, and the aim of pedagogical efforts was to informally teach material, to teach material each student and the focus on revealing the creative personality of each student.

B. Lyatoshynsky's ideas and efforts were not in vain, but passed on to indifferent artists of the following generations, who preserved the national tradition, filled it with new content, forming a cultural memory in the process of development of Ukrainian cultural formation.

Scientific novelty is to determine the specific pedagogical activity of B. Lyatoshynsky and his educational principles as an integral component of Ukrainian cultural formation, represented in the dimensions of the pedagogical activity of the artist.

The practical significance. The presented new scientific data, facts, interpretations contribute to the enrichment of Ukrainian culturological discourse through in-depth disclosure and re-evaluation of the creative heritage of B. Lyatoshynsky and open up prospects for further scientific research.

Key words: B. Lyatoshynsky, pedagogical activity, educational and training principles, cultural creation process, cultural creation potential.

Надійшла до редакції 5.10.2019 р.

УДК 008:316.485.26.05](045)

ВІЙНА В КОНТЕКСТІ СОЦІОДИНАМІКИ КУЛЬТУРИ**Чуприна Юлія Віталіївна** – аспірантка, Київський національний університет культури і мистецтв, Київ, Україна<http://orcid.org/0000-0003-4893-7313>DOI: <https://doi.org/10.35619/ucpmk.vi33.286>

julie.chupryna@gmail.com

Проаналізовано явище війни у межах соціокультурної динаміки, а також етапи становлення даного феномену, на який все більшою мірою впливають культурні, соціальні та психологічні фактори. Досліджено поняття війни як феномену (анти) культури, яке розглядається у специфічному, антропологічному значенні з використанням матеріальних засобів (культурних артефактів), замкненому в конкретному соціокультурному просторі та спрямованому на реалізацію конкретних цілей в етносоціальних, історичних, ментальних параметрах. Саме у процесі соціодинаміки культури, явище війни набуває антагоністичних форм: від глобальної взаємодії до локальної розпорошеності, що у свою чергу зумовлює використання нових методів та засобів у військових протистояннях.

Ключові слова: війна, культура, соціокультурна динаміка, гібридна війна, тероризм.

Актуальність теми. Соціокультурні зміни, що відбуваються у суспільствах впливають не лише на загальний характер казуальних трансформацій, а й на унікальний шлях різних культур. Динаміка культури характеризує трансформаційні процеси всередині культури й у взаємодіях культур, які позначаються цілісністю, закономірністю, спрямованістю і впорядкованістю провідних тенденцій. Для динаміки культури характерною є усталеність взаємодії компонентів, періодичність і стадіальність, що відрізняє її від культурних змін як довільних трансформацій соціокультурного процесу. Також, динаміка культури є відображенням здатності складних соціальних організмів адаптуватись до мінливих зовнішніх і внутрішніх умов існування. Елементи культури, що перебувають у стійкій рівновазі, закріплюються в культурній традиції. Накопичення протиріч у культурній системі призводить до її розбалансування і створення кризової ситуації, яка знаходить своє вирішення в оновленні культурного досвіду, у культурних інноваціях. Динаміка культури може вести до збагачення ціннісних смислів культури, тобто носити прогресивний характер. Проте можливі такі динамічні процеси, що спрощують культурне життя суспільства, ведуть до його занепаду і деградації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням вищевказаних тверджень займались